

Rikos ilman rangaistusta

Anna Politkovskaja: Toinen Tshetshenian sota. (Vtoraja Tšetšenskaja). Suom. Jukka Mallinen. Helsinki: Like, 250 s.

Ihmisoikeustaistelija, *Novaja Gazetan* toimittaja **Anna Politkovskaja** piti perjantaina 11.4. uusinta kirjaansa käsittelevän yleisluennon Helsingin yliopiston täpötäydessä salissa. Hänen matkansa tarkoituksena oli vedota länsimaihin, jotta sota ja sotarikokset Tšetšeniassa loppuisivat.

Politkovskaja vertasi Tšetšeniän sodan kulkua hitaasti etenevään skitsofreniaan, jossa arkisiksi muuttuneet ”katoamiset” näyttävät siviilejä – erityisesti kymmenen vuotta täyttäneitä miespuolista väestöstä – ja jossa toivo kadonneiden omaisten kohtalon selvittämisestä on turha. Venäjän federaation joukoilla on rajaton valta kiduttaa ja tappaa ilman pelkoa syytteeseen asettamista.

Ainoa ”toivo” on omankädenoikeus, mikä puolestaan riistää edellytykset poliittiselta ratkaisulta. Esimerkiksi moskovalaisen Dubrovka-teatterin kaappaajista tuli silmänräpäyksessä sankareita. Politkovskaja ei elättele illuusiota eurooppalaisesta tuesta – yksikään valtionpäämies ei ole selkeästi vaatinut presidentti Putinia lopettamaan laittomuuksia. Ja ilman ulkopuolista institutionaalista välitystä mikään ei muutu.

Maaliskuisen, Kremlin masinon kansanäänestyksen jälkeen keskusvalta haluaa nyt leipoa Tšetšeniään perustuslain muutoksella kaksinaisvallan. Uuden perustuslain turvin aiemmin annetut itsemääräämisoikeuslu-

paukset voidaan rauhassa jättää täyttämättä ja mm. presidentti Mashadov syrjäyttää. Myös Aleksanteri-instituutin tutkija Mikko Palonkorpi kommentoi kansanäänestystä: sen tulokset eivät anna toivoa käänteestä kohti parempaa. Tšetšenia on kuitenkin vankan tutkijajoukon analyysin kohteena, Palonkorpi huomautti.

– Tšetšeniassa bandiitteja vastustavat olkalapuun varustetut bandiitit, Politkovskaja kiteytti umpikujan ytimen. Kumpikin ryhmä on suojassa, kun taas siviilejä ei suojele kukaan. Yhtenä päivänä ihminen oli, toisena häntä ei ole. Ruumiin palojen tunnistaminen ei johda oikeustoimiin, sukulaisten todistuksia ei kuun-

nella.

– *Novaja Gazetan* levikki on aluepainoksineen yli miljoona, mikä on paljon. Lehteä luetaan tarkasti myös Vanhalla aukiolla eli presidentin hallinnossa, ja se hän on toiveikasta...

Anna Politkovskajasta on tullut Venäjällä intellektuellin taistelun esikuva, yksilön joka ei pelkää sanoa tsaarille totuutta silmiin. Seuraavaksi hän julkaisee kirjan Venäjän kehityksestä Putinin ohjauksessa.

Politkovskajan vetoomusta on vaikea ohittaa, sillä hän kuvaa henkilökohtaisesti näkemäänsä ja tunteamaansa. Kuten ystävänsä, rohkeaa naiskyläpäällikköä Malaka Umažovaa, jonka federaation sotilaat teloittivat hänen talonsa vajaan.

Elina Kahla

Sarah Ashwin Suomessa: Sukupuoli, valtio ja yhteiskunta Neuvostoliitossa ja sen jälkeen

Sarah Ashwin on eräs tämän hetken tunnetuimpia ja tarkkanäköisimpiä Venäjän työmarkkinoihin ja ammattiyhdistysliikkeeseen perehtyneitä sosiologeja. Hän kuuluu myös siihen harvalukuiseseen sosiologien joukkoon, joka analysoi Venäjää ja Neuvostoliittoa sukupuolijärjestelmän näkökulmasta. London School of Economicsissa opettava Ashwin vieraili Suomessa maaliskuussa ja osallistui Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen järjestämään seminaariin *Micro Perspectives on Post-Soviet Transformations*. Tapasimme Ashwinin ja haastatelimme häntä hänen toimittamansa kirjan *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet*

Russia johdosta.

Kirja saattaa ensi silmäyksellä vaikuttaa vaatimattomalta artikkelikokoelmalta, jolla ei ole tarjota länsimaisista konferensseista tuttuja tähtikirjoittajia. Sitäkin kiinnostavampaa on tutustua uusiin, sosiologian, (kulttuuri)historian ja antropologian aloja edustaviin venäläisiin, etupäässä moskovalaisiin tutkijoihin. Erityisen myönteistä kirjassa on se, että verrattuna moniin ”Venäjä ja muutos” -aiheesta julkaistuihin artikkelikokoelmiin, tämä kirja ei toimi vain Suuren julkaisukoneen yhteenkansitettuna tuotteena. Kyseessä on ehyt kokonaisuus: kirjoittajat tuntevat hyvin aineistonsa ja kirjoittavat tulkintojaan

niin, että ne aukeavat erilaisille lukijoille. Kirja on hyvin toimitettu, ja siihen kootut artikkelit kommentoivat toisiaan mielenkiintoisella tavalla. Artikkeleita pohjustaa Ashwinin kirjoittama asiantunteva ja oivalluksia herättävä johdanto Neuvostoliiton ja uuden Venäjän sukupuolijärjestelmään. Artikkeleiden erilaiset näkökulmat ja aineistot avaavat monitasoisia näkymiä Venäjään, jonka yhteiskunnallisia muutoksia voi ymmärtää historiallista taustaa vasten ja erityisesti sukupuolijärjestelmästä käsin.

Kaivosten sukupuoli

Miten Ashwin sitten kiinnostui tutkimaan venäläistä sukupuolijärjestelmää? Kiinnostus syntyi hänen väitöskirjatutkimuksensa, vuonna 1999 ilmestyneen *Russian Workers: The Anatomy of Patience*, myötä. Väitöskirja käsittelee Länsi-Siperiassa sijaitsevaa kaivosyhdyskuntaa 1990-luvun yhteiskuntamuutoksen ristipaineissa. Ashwin tarkastelee kirjassaan sitä, kuinka yhtäältä kaivostyöläiset ja toisaalta heitä edustava ammattiyhdistysliike ovat eri tavoin pyrkineet sopeutumaan taloudellisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin muutoksiin. Ashwin vietti pitkiä aikoja kaivosyhteisössä ja keräsi tutkimusmateriaalia haastatteluun ja havainnoimalla. Paitsi että Ashwin havaitsi kaivosyhteisössä vallitsevan sukupuolitetun tilan- ja työnjaon ja tutki naiskollektiiveja kaivosyhteisössä, hän oli kiinnostunut saamaan tietoa myös ihmisten arkielämästä, toiveista ja peloista sekä työn ja kodin välisten suhteiden jäsentymisestä yhteiskuntamuutoksessa. Voidakseen tutkia näitä kysymyksiä hänen oli päästävä kaivostyöläisten perheisiin ja koteihin, ja se onnistui kaivoksissa työskentelevien naisten kautta. Heidän kauttaan hän sai myös kontaktin kaivosyhteisös-

sä toimiviin miehiin. Tämä avasi tutkijalle monia uusia näkökulmia koko kaivosyhteisöön.

Maskuliinisuuden kriisi

Tätä kenttätöyön taustaa vasten Ashwinille oli myös luontevaa toimittaa kirja, jonka aiheena olisi sukupuoli. Ashwinin mukaan sukupuoli oli yksi keskeisistä neuvostoyhteiskuntaa organisovista periaatteista. Hän korostaa, että sukupuoli määrittää yhtä hyvin niin miesten kuin naistenkin paikkaa ja siksi on tärkeää lukea molempien muuttuneita identiteettikäsitteitä. Hänen mukaansa sukupuolijärjestelmän tutkiminen ei voi olla vain naisten kokemusten tarkastelua, vaan huomio tulee kiinnittää siihen, miten sekä naiset että miehet tuottavat ja ylläpitävät sukupuolijärjestelmää. Sukupuolijärjestelmä ei ole "out there", jonkun ulkopuolelta antama, vaan sitä työstetään jatkuvasti arjen kanssakäymisessä ja kohtaamisissa.

Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia -kirjan erityisenä ansiona voi pitää sitä, että sen artikkeleissa käsitellään myös maskuliinisuutta ja venäläisten miesten sopeutumista – tai sopeutumattomuutta – yhteiskuntamuutokseen, mikä muutoin on tähänastisessa venäläistä sukupuolijärjestelmää käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa jäänyt melko vähälle huomiolle. Ashwin puhuu maskuliinisuuden kriisistä ja toteaa, että miehet kokevat Venäjällä suurempaa epätoivoa ja ahdinkoa kuin naiset. Miksi naiset näyttävät sopeutuneen yhteiskuntamuutokseen miehiä paremmin? Ashwinin mukaan naisia on suojellut heidän moninaiset roolinsa ja toimijuuden tilat, joita heillä on miehiä enemmän. Miesten identiteetti rakentui Neuvostoliitossa vahvasti palkkatyön varaan, kun taas naisille palkkatyö tarjosi vain

yhden identiteettiperustan muiden joukossa; naisilla oli roolinsa ja sosiaaliset tilansa myös äiteinä, babuškoina, sosiaalisten verkostojen ylläpitäjinä jne. Yhteiskuntamuutos on ravistellut työmarkkinoita ja erityisesti monia ennen varsin arvostettuja miesten hallitsemia aloja, kuten ilmailua ja geologiaa, mikä on merkinnyt sitä, että työ miehisen identiteetin peruspilarina on murentunut. Ashwinin mukaan naiset olivat tottuneet Neuvostoliitossa olemaan toisen luokan työvoimaa työmarkkinoilla, joten työmarkkinoiden uudelleenjärjestely ei yleisesti ottaen aiheuttanut heille niin suurta henkistä kriisiä kuin miehille. Maskuliinisuuden kriisiä on lisännyt myös se, että mieselättäjyyden malli elää Venäjällä vahvana, ja nykyoloissa perheen elättäminen on usein työstä matalan palkkatason ja työsuhteiden epävarmuuden takia. Ashwin tiivistää nykyisen venäläisen miesideaalin seuraavasti: "raitis mies, joka elättää perheensä ja auttaa vaimoa kotiaskareissa".

Venäläisyys ja sukupuoli

Kysymykseen, voiko venäläisessä sukupuolijärjestelmässä tunnistaa jotain erityistä kansallista piirrettä, Ashwin vastaa, ettei ole syytä rakentaa mitään sellaista venäläistä arvoitusta, jota emme voisi "järjellä ymmärtää". Tosin on muistettava, että neuvostoliittolainen valtio loi ja institutionalisoi aivan erityisen mallin "sukupuolijärjestelmästä", jota nyt puretaan ja johon ihmiset reagoivat hyvinkin kiihkeästi. Vanhan sukupuolijärjestelmän muuttaminen oli bolševikkien politiikan yksi avaininstrumenteista ja voiton symboli. Myöhemmin luotiin erilaisia valtiota tukevia sosiaalisia ja moraalisia vastuualueita juuri sukupuolijärjestelmän avulla, ja nyt voi taas nähdä, miten

poliittisten, taloudellisten ja moraalisten arvojen muutokset ilmevät hämmennyksenä ja epävarmuutena, joka kohdistuu sukupuoliseen kuvaan ja paikkaan.

Ashwin korostaa vertailevan tutkimuksen merkitystä, jotta voidaan tulla tietoisiksi siitä, miten kansalliset erilaisuudet voivat paljastua tutuiksi omassakin kulttuurissa. Jotkin erityisesti ”venäläisiksi” koetut ilmiöt, kuten äitiyden ”luonnollistaminen” tai uhrivalmiuden feminisoiminen, löytyvät kyllä muualtakin. Venäläisen maskuliinisuuden kriisi ja sen käsitteelykeinot – vodka tai vetäytyminen mökin korjaustalkoisiin – eivät ole erityisen venäläisiä, kuten ei ole myöskään ”venäläisyyttä” se, että naiset voivat välttyä sosiaaliselta syrjäytymiseltä, koska heillä sukupuolijärjestelmän puitteissa on useampia vaihtoehtoja ja rooleja, joita he voivat hyödyntää hämmennyksen hetkellä.

Mikä sitten on muuttunut sukupuolten välisissä suhteissa Venäjällä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen? Ashwinin mukaan on syytä olla varovainen, kun puhutaan muutoksesta: kovin vähän on muuttunut esimerkiksi sukupuolitetun työnjaon ja naisille ja miehille asetettujen odotusten suhteen. Neuvostojärjestelmälle ominainen sukupuolihierarkia on säilynyt myös nyky-Venäjällä; mm. palkkaerot ovat pysytelleet saman suuruisina ja työmarkkinat ovat eriytyneet sukupuolen mukaan sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti.

Mikrosta makroon

Mitä Ashwinin mielestä mikrotason tutkimus voi kertoa meille ”Venäjistä”? Ashwinin mukaan mikron ja makron välisen linkin rakentaminen ja mikrotutkimuksen pohjalta yleistäminen saattaa Neuvostoliiton taustan takia olla Venäjällä jopa helpompaa kuin

muissa yhteiskunnissa. Neuvostoliiton kaltainen autoritaarinen järjestelmä tuotti Ashwinin mukaan joka puolelle hyvin homogeenisiä rakenteita ja niihin reagoimisen tapoja. Ashwin, joka on toteuttanut yhdessä Warwickin yliopiston professorin Simon Clarken kanssa useita yrityksiä ja ammattiyhdistyksiä käsitteleviä tutkimushankkeita eri puolilla Venäjää, on löytänyt hyvin paljon samankaltaisuuksia erilaisien alueiden välillä. Neuvostojärjestelmän luomaa yhdenmukaisuutta kuvaa Ashwinin mukaan hyvin myös se, että haastattellessaan ihmisiä eri puolilla Venäjän federaatiota hän saa usein täysin identtisiä vastuksia. Ihmiset eri puolilla turvautuvat täsmälleen samoihin lausahduksiin, sanontoihin ja selitystapoihin. Tapah-tuisiko sama myös meillä?

Sarah Ashwinin julkaisuja

Ashwin, S. & Bowers, E. (1997), *Do Russian Women Want to*

Work? – M. Buckley (Ed.) *Post-Soviet Women: from the Baltic to Central Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 21-37.

Ashwin, S. (1999), *Russian Workers: The Anatomy of Patience*. Manchester University Press, Manchester.

Ashwin, S. (1999), *Redefining the Collective: Russian Mineworkers in Transition*. – M. Burawoy & K. Verdery (Eds.) *Uncertain Transition. Ethnographies of Change in the Post-socialist World*. Lanham MD: Rowman & Littlefield Publishers, 245-271.

Ashwin, S. (Ed.) (2000), *Gender, State and Society in Soviet and Post-Soviet Russia*. London & New York: Routledge.

Ashwin, S. & Clarke, S. (2003), *Russian Trade Unions and Industrial Relations in Transition*. Basingstoke: Palgrave.

**Arja Rosenholm
Suvi Salmenniemi**

Petroskoi 300 – Karjala muutoksessa -seminaari syyskuussa 2003

Suomessa on muistettu pitkin vuotta Pietarin 300-vuotisjuhlia. Karjalan tasavallan pääkaupunki Petroskoi on Pietarin ikätoveri. En tiedä, kuinka paljon meillä on virallisesti budjetoitu rahavaroja näiden kaupunkien ”suomalaisjuhlallisuuksiin”, mutta veikkaanpa, että 300-vuotias Petroskoi Venäjän periferiana on jäänyt Pietaria paljon vähemmälle huomiolle. Näinhän käy usein Venäjätutkimuksessakin, vaikka esim. juuri Karjalan tasavalta on erityisesti Itä-Suomen ja Euroopan unionin itärajan kannalta monessa mielessä keskeinen yhteistyökumppani.

Suomi-Venäjä-Seura ja sen Itä-Suomen piiri ovat olleet näkyvästi

mukana Petroskoin 300-vuotisjuhlien järjestämisessä. Tammikuussa 2003 Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksella pidettiin työpalaveri, jossa miehitettiin tieteellisen juhlaseminaarin liittämistä Petroskoin Suomi-viikon yhteyteen syyskuussa 2003. Tammikuiseen palaveriin osallistui koko seminaaria valmisteleva toimikunta: Anu Kiviluoma ja Marja-Leena Paukkonen Suomi-Venäjä-Seurasta, Kaisa Väyrynen Joensuun yliopiston Itäinno- vasta, Markku Kangaspuro Aleksanteri-instituutista sekä Antti Laine ja Pentti Stranius Karjalan tutkimuslaitokselta. Paikallaolijoiden taustaorganisaatioissa oli jo aikaisemmin keskusteltu juh-